Norræna
ráðherranefndin

SAMSTARFSÁÆTLUN Á SVIÐI BYGGÐASTEFNU

Norræn samstarfsáætlun um byggðapróun og skipulagsmál 2017–2020

Norræn samstarfsáætlun um byggðapróun og skipulagsmál 2017–2020

ISBN 978-92-893-4920-8 (PRINT)

ISBN 978-92-893-4921-5 (PDF)

ISBN 978-92-893-4922-2 (EPUB)

<http://dx.doi.org/10.6027/ANP2017-722>

ANP 2017:722

© Norræna ráðherranefndin 2017

Umbrot: Mette Agger Tang

Kápumynd: Unsplash.com

Prentun: Rosendahls

Printed in Denmark

Norrænt samstarf

Norræna samstarfið er eitt umfangsmesta svæðasamstarf í heiminum. Samstarfið byggir á landfræðilegri legu landanna, sameiginlegri sögu þeirra og menningu. Að samstarfinu koma Danmörk, Finnland, Ísland, Noregur og Svíþjóð auk Álandseyja, Færeyja og Grænlands.

Norræna samstarfið er pólitískt, efnahagslegt og menningarlegt og skiptir miklu í evrópsku og alþjóðlegu samstarfi. Löndin vinna saman að því að marka Norðurlöndum stöðu í öflugri Evrópu.

Með *norrænu samstarfi* er unnið að því að gæta hagsmuna svæðisins og efla norræn gildi í hnattrænum heimi. Sameiginleg gildi landanna styrkja stöðu Norðurlanda og skipa þeim meðal þeirra svæða í heiminum þar sem nýsköpun og samkeppnishæfni er mest.

Norræna ráðherranefndin

Ved Stranden 18

DK-1061 København K

www.norden.org

Hér má hlaða niður norrænu útgefnu efni: www.norden.org/nordpub

SAMSTARFSÁÆTLUN Á SVIÐI BYGGÐASTEFNU

Norræn samstarfsáætlun um byggðapróun og skipulagsmál 2017–2020

Nordea

RRP-808

FIN

EFNISYFIRLIT

7 Samantekt

9 Inngangur

Um samstarfsáætlun Norrænu ráðherranefndarinnar

Um samstarfsáætlun á sviði byggðastefnu

12 Stefnumótandi aðgerðasvið og markmið fyrir samheldin Norðurlönd

15 Aðgerðasvið 1: Sjálfbær þróun dreifðra byggða

19 Aðgerðasvið 2: Nýskapandi og þanþolin svæði

23 Aðgerðasvið 3: Sjálfbærar borgir og borgarþróun

27 Lárétt sjónarmið

28 Framkvæmd samstarfsáætlunarinnar

Starfshópar á sviði byggðastefnu

31 Skipulag á fagsviðinu

Norræna ráðherranefndin um atvinnu-, orku- og byggðastefnu (MR-NER)

Norræna embættismannanefndin um byggðastefnu (EK-R)

Skrifstofa Norrænu ráðherranefndarinnar

Nordregio – norræn þekkingarmiðstöð á sviði byggðaþróunar

Samstarf á landamærasvæðum

Vestnorræni sjóðurinn

Þróuð samhæfing fagsviða í norrænu samstarfi

MYND: NORDFORSK

Samantekt

Norrænu ráðherrarnir á sviði byggðastefnu kynna hér með sameiginlega norræna samstarfsáætlun sem hefur það að markmiði að leggja grunn að þróaðri þekkingarmiðlun, leggja til góð dæmi um aðgerðir á pólitískum forgangssviðum og efla samstarf á sviði byggðastefnu á Norðurlöndum.

Norrænt samstarf á sviði byggðastefnu á sér langa sögu og þar gefast góð tækifæri til að öðlast þekkingu og skilning og grípa til sameiginlegra aðgerða. Samstarfið byggir á þeirri sýn að til þess að ná sameiginlegum árangri sem stuðli að sjálfbærri byggðapróun á Norðurlöndum sé afar mikilvægt að læra af reynslunni og leita lausna í sameiningu.

Til grundvallar þessari samstarfsáætlun liggur vilji til þess að mæta þeim áskorunum á sviði byggðastefnu sem Norðurlönd standa frammi fyrir nú og í framtíðinni. Samstarfsáætlunin styðst ennfremur við grundvallarviðmið um sjálfbæra þróun og jafnrétti, auk sjónarmiða og réttinda barna og ungmenna. Í norrænu samstarfsáætluninni um byggðapróun og skipulagsmál 2017–2020 er sjónum beint að þeim áherslusviðum sem norrænu ríkin, auk Álandseyja, Færeyja og Grænlands, telja mikilvægust. Nánari forgangsroðun innan þessara áherslusviða er lýst í þessari

samstarfsáætlun. Áherslusviðin voru valin í kjölfar viðtæks samráðsferlis. Þau eru:

1. *Sjálfbær þróun dreifðra byggða*
2. *Nýskapandi og þanþolin svæði*
3. *Sjálfbærar borgir og borgarþróun*

Samstarfsáætlunin á að stuðla að framkvæmd verkefna sem skapa virðisauka vegna þess að þau eru framkvæmd á norrænum grundvelli en ekki einungis í hverju landi fyrir sig. Í því felst m.a. að framkvæma verkefni og rannsóknir sem stuðla að þekkingar- og reynslumiðlun, auk stefnumótunar. Þannig á áætlunin að stuðla að bættri pólitískri stefnumörkun á lands- og svæðisvísu og bættum aðgerðum á sviði byggðastefnu. Samstarfsáætluninni er einnig ætlað að efla samstarf milli fagsviða og stofnana Norrænu ráðherranefndarinnar.

Norrænni samstarfsáætlun á sviði byggðastefnu fyrir tímabilið 2017–2020 verður fyrst og fremst hrint í framkvæmd innan ramma þriggja starfshópa, en samkvæmt beiðni embættismannanefndarinnar um byggðastefnu og í nánú samstarfi við Nordregio mun hver þeirra sjá um framkvæmd eins áherslusviðs. Auk þess munu norrænar stofnanir sem koma að samstarfi á sviði byggðastefnu stuðla að framkvæmd áætlunarinnar.

MYND: SCANPIX.DK

Inngangur

Um samstarfsáætlun Norrænu ráðherranefndarinnar

Í samstarfsáætlun Norrænu ráðherranefndarinnar er greint frá helstu pólitísku áherslum á sviði byggðastefnu fyrir tímabilið 2017–2020. Samstarfsáætlunin er stefnumótandi í starfsemi sviðsins, en einnig ber að skoða hana í samhengi við önnur stefnumótandi skjöl Norrænu ráðherranefndarinnar, sjá töfluna að neðan.

Um samstarfsáætlun á sviði byggðastefnu

Norrænu ráðherrarnir á sviði byggðastefnu kynna hér með norræna samstarfsáætlun sem hefur það að markmiði að leggja til góð dæmi um aðgerðir og nýjar lausnir á

pólitískum forgangssviðum, auk þess að efla samvinnu um byggðastefnu á Norðurlöndum. Samstarfsáætluninni er ætlað að stuðla að eflingu samstarfs milli fagsviða og stofnana Norrænu ráðherranefndarinnar.

Norrænt samstarf á sviði byggðastefnu á sér langa sögu. Samstarfið

byggir á þeirri sýn að til þess að ná sameiginlegum árangri sem stuðli að sjálfbærri byggðapróun á Norðurlöndum sé afar mikilvægt að læra af reynslunni og leita lausna í sameiningu. Norrænt samstarf á sviði byggðastefnu er einstakt og þar gefast góð tækifæri til að öðlast þekkingu og skilning og grípa til sameiginlegra aðgerða. Grundvöllinn að hinu norræna samstarfi, norrænu notagildi og norrænum virðisauka

STEFNUMÓTANDI SKJÖL NORRÆNU RÁÐHERRANEFNDARINNAR

Framtíðarsýn samstarfsráðherranna

Markhópur: Norræna ráðherranefndin / Gildistími: engin lokadagsetning

Þverlægar stefnur

Markhópur: Norræna ráðherranefndin / Gildistími: allt að sex ár

Samstarfsáætlun

Markhópur: Tiltekið svið / Gildistími: fjögur ár

Formennskuáætlun

Markhópur: Norræna ráðherranefndin / Gildistími: eitt ár

mynda þeir fjölmörgu þættir sem löndin eiga sameiginlega og sem skapa forsendur fyrir þekkingar- og reynslumiðlun og gagnkvæmum lærdómi þegar löndin standa frammi fyrir áþekktum viðfangsefnum eða vandamálum. Jafnframt er ýmislegt ólíkt með löndunum, t.d. í skipulagningu, uppbyggingu svæða og sveitarfélaga, þeim stjórntækjum sem notuð eru í byggðaþróun o.fl., sem gerir samstarfið breytilegt og þroskandi. Norrænt samstarf er einnig góð viðbót við og vettvangur fyrir samvinnu landa og svæða innan Interreg, stefnu ESB í málefnum Eystrasaltsins, VASAB, Norðurskautsráðsins og annarra alþjóðlegra samstarfsstofnana.

Í dag standa norræn svæði frammi fyrir tækifærum og viðfangsefnum á öllum sviðum sem varða sjálfbæra þróun. Á undanförnum árum hefur efnahagsþróunin einkennst af upp- og niðursveiflum, svo og áhrifum lýðþróunar sem mikil þéttbýlismyndun, hækkandi meðalaldur og aukinn fjöldi flóttafólks hafa sett svip sinn á. Í umhverfismálunum er áhersla lögð á að ná heimsmarkmiðunum í loftslagsmálum frá 2015 með því að draga úr losun koldíoxíðs og skipta yfir í grænna hagkerfi. Víða á Norðurlöndum er nú verið að þróa eða vinna stefnur sem snúa að umskiptum til græns hagvaxtar og lífhagkerfis, sem aftur hefur sitt að segja fyrir þróun byggða. Í ljósi sögunnar leikur enginn vafi á mikilvægi þess að efla félagslega sjálfbærni á

vettvangi norræns samstarfs. Í dag verða félagslegir þættir byggðaþróunar æ meira áberandi, samfara auknum straumi flóttafólks og því hlutverki sem svæði gegna í því að taka á móti og aðlaga nýtt fólk. Á vettvangi SÞ er nú unnið að áætlun um sjálfbæra þróun til ársins 2030, sem mun innihalda mikilvæga stefnu og markmið fyrir svið byggðastefnu að fara eftir – og leggja sitt af mörkum til.

Norrænt samstarf á sviði byggðastefnu hefur stuðlað að miðlun þekkingar og reynslu milli Norðurlandanna, auk Álandseyja, Færeyja og Grænlands, meðal annars með því að standa að verkefnum og reynslumiðlun innan starfshópa um tiltekna málaflokka, með því að byggja upp sameiginlega tölfræðigagnagrunna til að styðja við samanburðargreiningar á norrænu löndunum við hvert annað og önnur lönd Evrópu. Þá hafa um alllangt skeið farið fram sameiginlegar rannsóknir (á vegum rannsóknastofnunarinnar Nordregio) í því skyni að auka þekkingu á nauðsynlegum forsendum fyrir byggðaþróun og skipulagi, auk áhrifa af pólitískum aðgerðum á svæðum Norðurlanda. Þá hafa norrænu löndin einnig aukið við þekkingargrunn sinn í tengslum við aðgerðir hvað viðvíkur samheldnistefnu ESB, ekki síst með virkri aðkomu að áætlunum á landamærasvæðum og á lands-, svæðis- og fjölþjóðavísu, auk stefnu ESB í málefnum Eystrasaltsins.

Samstarf á landamærasvæðum

hefur verið mikilvægt fyrir norrænt

samstarf. Grundvöllur samstarfsins

á landamærasvæðum hefur verið sá að landamærasvæði Norðurlanda liggja oftast en ekki afskekkt og hafa því til mikils að vinna með samstarfi yfir landamærin, á meðan landamærin geta hamlað hreyfanleika fyrirtækja og vinnandi fólks. Margar lausnir til að greiða fyrir þjónustu á landamærasvæðum, ferðum vinnandi fólks yfir landamæri og fyrirtækjapróun, og draga úr stjórnsýsluhindrunum, hafa verið þróaðar á vettvangi norræns samstarfs, meðal annars í landamæranefndunum og með stuðningi áætlana á borð við *Samstarfsáætlunina um málefni norðurskautssvæðisins* og *Norrænu lýðfræðiáætlunina*, auk hinna evrópsku *Interreg-áætlana*.

Leiðarljós norrænu samstarfs-áætlunarinnar á sviði byggðastefnu er að takast á við einhver þeirra

viðfangsefna sem blasa við

Norðurlöndum nú og í framtíðinni.

Öll norrænu löndin hafa sett sér það almenna markmið að ná sjálfbærum svæðisbundnum hagvexti eða þróun, með því að nýta sóknarfæri í öllum landshlutum eins vel og mögulegt er – í þéttbýli jafnt sem strjálbýli. Norrænt samstarf á sviði byggðastefnu og skipulagsmála byggir á þessu almenna markmiði landanna og greind hafa verið þrjú meginviðfangsefni og aðgerðasvið sem löndin eru sammála um að séu mikilvægust til að ná þessum langtímamarkmiðum (sjá bls. 12).

Samstarfsáætlunin hefur verið samþykkt af ráðherranefndinni um atvinnu-, orku- og byggðastefnu (MR-NER) haustið 2016 og á að gilda til og með 2020. Þekking og reynsla af framkvæmd síðustu samstarfsáætlunar var nýtt við gerð samstarfsáætlunarinnar fyrir tímabilið 2017–2020.

Stefnumótandi aðgerðasvið og markmið fyrir samheldin Norðurlönd

Þau stefnumótandi aðgerðasvið sem lýst er í þessari áætlun byggja á fyrri sviðum fyrir norrænt samstarf á sviði byggðastefnu, þekkingarþróunar, reynslumiðlunar og stefnumörkunar, auk samstarfs landamærasvæða á Norðurlöndum, auk Álandseyja, Færeyja og Grænlands.

Þau viðfangsefni á sviði byggðastefnu sem löndin telja mikilvægust fyrir samstarfsáætlunina 2017–2020 er hægt að taka saman í þrjú aðgerðasvið. Val aðgerðasviðanna byggir á yfirferð á forgangsröðun landanna á sviði byggðastefnu fram til 2020 og viðtæku ráðgjafarferli á öllum Norðurlöndunum, auk Álandseyja, Færeyja og Grænlands. Aðgerðasviðin eru:

1. *Sjálfbær þróun dreifðra byggða*
2. *Nýskapandi og þanþolin svæði*
3. *Sjálfbærar borgir og borgarþróun*

Innan ramma norrænu samstarfsáætlunarinnar um byggðaðróun og skipulagsmál 2017–2020 er sérstök áhersla lögð á verkefni og starfsemi sem miðar að því að greina, bera saman og þróa norræn dæmi um og lausnir á svæðisbundnum og staðbundnum viðfangsefnum sem tengjast sjálfbærri þróun dreifðra byggða, nýskapandi og þanþolnum svæðum auk sjálfbærra borga og borgarþróunar.

Við þróun verkefna skal einnig líta til „láréttra“ sjónarmiða og hins þverfaglega samstarfs fagsviða sem kynnt er hér að neðan (sjá bls. 27 og 34). Komið verður á fót sérstökum starfshópi fyrir hvert aðgerðasvið (sjá bls. 28). Hverjum hópi verður falið að semja starfsáætlun á sínu aðgerðasviði, þar sem reifuð verða markmið, starfsemi, tímaáætlun og fjárhagsáætlun fyrir innleiðingu aðgerðasviðsins.

Stefnumótandi markmið og væntanleg áhrif samstarfsáætlunarinnar

Norræn samstarfsáætlun um byggðaðróun og skipulagsmál á að stuðla að því að efna til og framkvæma starfsemi sem skapar virðisauka vegna þess að hún er framkvæmd á norrænum grundvelli en ekki einungis í hverju landi fyrir sig. Það snýst meðal annars um að framkvæma verkefni og rannsóknir sem stuðla að þekkingarþróun og stefnumótun, og stuðla þannig að betri pólitískum áætlunum og stefnumörkunartækjum, lands- og svæðisbundið – þar með talin þverfagleg þemu (sjá bls. 27). Í þessari áætlun er áhersla lögð á hina svæðisbundnu vidd og viðleitni til þess að framkvæma samstarfsáætlunina í auknum mæli í samstarfi við svæði, svæðisbundnar samstarfsstofnanir og yfirvöld á sviði byggðastefnu í löndunum,

en einnig í þverfaglegu samstarfi við fagsvið sem hafa áhrif á þróun byggða. Þannig verða markmið áætlunarinnar til þess að efla samvinnu milli fulltrúa svæða og ríkja í öllum norrænu ríkjunum, auk Álandseyja, Færeyja og Grænlands, skapa samlegðaráhrif í svæðisbundnu þróunarstarfi og styðja við þróun byggðastefnu.

Samstarfsáætluninni er einnig ætlað að stuðla að eflingu samstarfs milli fagsviða og stofnana Norrænu ráðherranefndarinnar. Eitt af

markmiðunum fyrir framkvæmd áætlunarinnar snýr að því að bæta samskipti við aðrar norrænar áætlanir og stefnur (t.d. með yfirfærslu þekkingar frá Samstarfsáætlun um málefni norðurskautssvæðisins). Einnig á áætlunin að styðja við starf norrænu landanna og svæðanna innan ramma evrópskra áætlana, stefna og sjóða.

MYND: SCANPIX.DK

Aðgerðasvið 1:

Sjálfbær þróun dreifðra byggða

Þróun dreifðra byggða er forgangsmál í öllum norrænu ríkjunum auk Álandseyja, Færeyja og Grænlands. Öll svæði landanna eiga við fjölda viðfangsefna að etja, svo sem viðkemur lýðþróun, þjónustu, innviðum, stafvæðingu, atvinnulífi, búsetu, aðlöðun, menntun og atvinnustigi, náttúru og umhverfi. Þróun í dreifbýli, strjálbýli og á jaðarsvæðum er mikilvæg fyrir samstíga þróun á öllum Norðurlöndum. Einnig er mikilvægt að nýta þau sóknarfæri sem búa í svæðum Norðurlanda og þar með sporna gegn vaxandi ójafnvægi hvað varðar hagvöxt, mannfjöldaþróun, aðgengi að þjónustu, kynjahlutföll og menntunarstig.

Hinar mismunandi forsendur byggðapróunar, sem lýst er að ofan, byggja á ýmsum straumum sem hafa áhrif á öll norrænu löndin – fyrst og fremst hnattvæðingu og þéttbýlismyndun, þ.e. brottflutningi fólks af jaðarsvæðum og strjálbýlum svæðum til þéttbýlli svæða og stórborgarsvæða. Í skýrslunni *State of the Nordic Region* kemur fram að meira en 97% allrar mannfjöldaaukningar á svæðum Norðurlanda síðastliðin 20 ár hafi orðið á 30 stærstu borgarsvæðum landanna. Tvo þriðju allrar mannfjöldaaukningar má rekja til fólksflutninga frá öðrum löndum. Lítil eða neikvæð mannfjöldaaukning hefur í för með sér aukna framfærslubrýði á svæðinu, þar sem

færri vinnandi fólk þarf að sjá fyrir fleiri öldruðum. Forsendur dreifðra byggða til þróunar eru einnig afar breytilegar eftir því hversu strjál byggðin er og hve langt er til stærri bæja og markaða.

FORGANGSATRÍÐI INNAN RAMMA SAMSTARFSÁÆTLUNARINNAR

Hækkandi meðalaldur skapar lýðfræðilegar áskoranir fyrir velferðarkerfin

Nú á sér stað mikil fjölgun íbúa yfir 65 ára aldri í öllum norrænu ríkjunum, á Álandseyjum, í Færeyjum og á Grænlandi. Á næstu 30 árum munu löndin standa frammi fyrir 50 til 100 prósent aukningu í þessum aldurshópi. Hækkandi meðalaldur og þéttbýlisvæðing hefur einkum stór viðfangsefni í för með sér fyrir mörg af hinum strjálbýlu jaðarsvæðum Norðurlanda. Þetta er einnig ljóst af nýjum vísum um lýðfræðilega viðkvæm svæði, sem Nordregio lét vinna innan ramma norrænu samstarfsáætlunarinnar á sviði byggðastefnu 2009–2012. Lækkað hlutfall vinnufærra af heildaríbúafjölda, samfara hækkuðu hlutfalli þeirra sem þurfa á umönnun og hjúkrun að halda, hefur í för með sér ýmsar áskoranir tengdar þjónustu og velferð, bæði hvað snertir fjárhagslegu hliðina og það að tryggja framboð á starfsfólki. Þróa þarf kerfislægar lausnir á vinnumarkaði, t.d. fá fleiri karlmenn til að sinna

umönnunarstörfum og lengja starfsaldur fólks með því að hækka eftirlaunaaldur, bæta starfsumhverfi o.s.frv. En einnig er þörf á nýskapandi þjónustulausnum og líkönum til að takast á við lýðfræðilegar áskoranir á hinum ólíku forsendum mismunandi svæða og samfélaga.

Félagsleg nýsköpun og félagslegt frumkvöðlastarf – ný nálgun á þjónustu

Í ljósi þessa hafa sóknarfæri til félagslegrar nýsköpunar og frumkvöðlastarfs í samfélaginu, þ.e. ný nálgun á veitingu þjónustu á velferðarsviði, notið æ meiri athygli stjórnámálamanna á síðustu árum. Í félagslegri nýsköpun og félagslegu frumkvöðlastarfi felst að þróa nýjar þjónustulausnir og um leið að mynda ný félagsleg tengsl í því skyni að efla nærsamfélagið og félagslegt auðmagn þess. Sú auðlind og sjálfbærni sem býr í félagslegri nýsköpun veltur á fjölmörgum breytum, svo sem reglum um innkaup og möguleikum á fjármögnun, svo og stofnunum sem hafa það hlutverk að efla nýsköpun (sjóðum, yfirvöldum, milliliðum o.s.frv.). Þau svið þar sem þegar má finna dæmi um það hvernig félagsleg nýsköpun styður við þróun nærsamfélaga í norrænu löndunum eru svið heilbrigðis-, mennta-, vinnu- og umönnunarmála. Þar eru enn tækifæri til sameiginlegs lærdóms og þróunar, bæði á landsvísu og svæðisbundið.

Öllu stærra viðfangsefni felst í því að **tryggja framboð á hæfu starfsfólki**, sem einnig er tekið fyrir á aðgerðasviði 2. Samfara þeirri lýðþróun sem nú á sér stað er það ekki síst stór áskorun í dreifðari byggðum. Aukinn straumur innflytjenda til Norðurlanda stuðlar þó að jákvæðari þróun, einnig á jaðarsvæðum. Lykillinn að sjálfbærri mannfjöldaaukningu á þessum svæðum felst í því að skapa góð skilyrði til þess að bjóða nýja íbúa velkomna á vinnumarkaði svæðanna og hvetja þá þannig til að setjast þar að. Hér gefast færi á reynslumiðlun og þróun nýrra aðgerða í raunfærnimati, fullorðinsfræðslu, tungumálakennslu, frumkvöðlastarfi o.s.frv.

Jaðarsvæði efla með samstarfi landamærasvæða og auknu aðgengi

Á strjálbýlustu jaðarsvæðum Norðurlanda eru almennt stærstar áskoranir fyrir hendi hvað snertir lýðþróun, þjónustu, innviði og vinnumarkað. Samstarf landamærasvæða kann að stuðla að því að mæta þessum áskorunum. Einnig er komið inn á norrænt samstarf um þessi svið undir aðgerðasviði 2 hér að neðan. Önnur mikilvæg forsenda sjálfbærrar byggðaþróunar er aukið aðgengi, í raunheimum jafnt sem netheimum.

MARKMIÐ STARFSINS Á AÐGERÐASVIÐI 1

Markmið aðgerðasviðsins er að stuðla að pólitískri þróun og nýjum lausnum á þeim viðfangsefnum sem löndin standa frammi fyrir hvað snertir sjálfbæra þróun dreifðra byggða. Verkefnum og starfsemi er ætlað að:

- stuðla að áframhaldandi söfnun þekkingar með því að vekja athygli á ákveðnum dæmum, tölfræði og niðurstöðum sem skipta máli fyrir stefnumörkun, til að stuðla að því að markmiði aðgerðasviðsins verði náð.
- varpa ljósi á skipulagslegar og kerfislægar hliðar á framkvæmd byggðastefnu og auka skilning á því hver áhrif margsviða stjórnnunar eru á framkvæmd stefna og aðgerða á aðgerðasviðinu.

Þess er vænst að ráðist verði í aðgerðir og starfsemi sem falli að markmiðunum á hverju sviði, þ.e.: áskorunum lýðþróunar, félagslegri nýsköpun og frumkvöðlastarfsemi í þjónustu, tryggu framboði á hæfu starfsfólki og samstarfi landamærasvæða. Þessar aðgerðir og starfsemi eiga að skila niðurstöðum og lærdómi sem norrænir aðilar geta nýtt í stefnuþróun sinni. Stefnu og sértæk markmið þessara aðgerða á að semja og kveða skýrt á um innan ramma áætlunar starfshópsins.

Markhóparnir eru lands-, svæðis- og staðbundin yfirvöld, auk aðila og stofnana sem fara með málefni byggðastefnu og þróunar dreifðra byggða í norrænu löndunum. Tryggja á áhrifaríka þekkingarmiðlun með því að skilgreina markhópa afdráttarlaust í starfsáætlun starfshópsins, gera skýra samskiptaáætlun og viðhalda virkum samskiptum hópsins við markhópana.

MYND: UNSPLASH.COM

Aðgerðasvið 2: Nýskapandi og þanþolin svæði

Hagvöxtur á Norðurlöndum verður til með svæðis- og staðbundinni nýsköpun og fyrirtækjarekstri. Mikilvægt er að byggðastefna styðji við og örvi svæðisbundna nýsköpun og aðgerðir sem efla atvinnulíf, svo að svæðin fái fullnýtt möguleika sína til snjallrar og sjálfbærrar þróunar. Það snýst um að festa í sessi og þróa stefnumótandi samstarf milli vísindamanna, opinberra yfirvalda og atvinnulífs í borgum og dreifbýli, með sjálfbæra þróun fyrir augum. Klasaþróun og svæðisbundin nýsköpunarferli eru þemu sem áhugavert er að vinna með, svo og það að skilja og byggja á þeim sóknarfærum og viðfangsefnum sem fylgja hnattvæðingunni.

Greining á nýsköpunar- og rannsóknarumhverfi á Norðurlöndum er í dag nátengd hugtakinu „snjöll sérhæfing“, sem nú er haldið á lofti allsstaðar í Evrópu. Norræn landsvæði eiga að nýta sér þennan hugsunarhátt til að skapa eigin stefnu á sviði nýsköpunar – og þróa nýskapandi svæðisbundin umhverfi – út frá þeim styrkleikum sem eru til staðar og með því að leggja saman auðlindir sínar á nýstárlegan hátt, auk þess að virkja nýja aðila til að koma að starfinu.

Afar mikilvægt er fyrir norræn landsvæði sem taka þátt í opnum, hnattrænum hagkerfum, en byggja jafnframt sjálfbæran hagvöxt sinn að miklu leyti á staðbundnu hráefni og auðlindum, að skilja hin

staðbundnu og hnattrænu tengsl sem til staðar eru, t.d. hvað varðar lífhagkerfið eða lífgrundaðar vörur. Einnig er þýðingarmikið að greina góð dæmi og tækifæri til að þróa nýskapandi svæðisbundin umhverfi (klasa, færnimiðstöð o.fl.) enn frekar, ekki aðeins í stærri borgum heldur einnig á meiri jaðarsvæðum, t.d. á norðurlóðum.

FORGANGSATRIÐI INNAN RAMMA SAMSTARFSÁÆTLUNARINNAR

Grænn hagvöxtur, blár hagvöxtur, lífshagkerfið, snjalldreifikerfi fyrir orku

Umskipti í snjallan, sjálfbæran og grænan hagvöxt, þar sem lítið er til félags- og umhverfislegra viðfangsefna á borð við loftslagsmál og hnattræna hlýnun, er almennt markmið í evrópsku jafnt sem norrænu samstarfi. Styðja á við og örva fjárfestingar og nýjungar sem stuðla að sjálfbærri þróun. Sérstakt norrænt viðfangsefni felst í því að efla þróun græns iðnaðar og hringrásarlíkana í viðskiptum, bláa hagkerfið og sjálfbæra orkuframleiðslu með snjalldreifikerfum. Norræna ráðherranefndin hefur lítið til lengri tíma í starfi sínu að þessum málum, ekki síst í hlutverki *horizontal action leader* með lífhagkerfið sem þema innan ramma stefnu ESB í málefnum Eyrstrasaltsins.

Mörg norrænu landanna hafa markað stefnu fyrir þróun byggða þar sem greinilega er sótt í grænan hagvöxt og

lífhagkerfið – í tengslum við græna fyrirtækjaþróun og nýsköpun. Mörg landanna hafa einnig vakið athygli á grænum hagvexti og lífhagkerfinu/ bláu lífhagkerfi undanfarið í formennskuáætlunum sínum í norrænu samstarfi, svo sem Ísland (með NordBio), Danmörk og Finnland (bláa hagkerfið). Þar hafa norðurslóðir einnig verið í brennidepli, ekki síst innan ramma NordBio og lífhagkerfisáætlunar fyrir norðurslóðir.

Forsendur græns hagvaxtar og þess að umhverfis- og loftslagsmarkmiðum verði náð eru afar breytilegar eftir svæðum. Á sviði byggðastefnu verður því reynt að greina sóknarfæri mismunandi svæða hvað varðar grænan hagvöxt og leiðir til að stuðla að því að Norðurlönd nái heimsmarkmiðum í loftslags- og umhverfismálum. Áframhaldandi þróun byggðastefnu og nýsköpunarumhverfis í löndunum mun leika lykilhlutverk þegar kemur að því að varpa ljósi á og nýta þá möguleika sem felast í grænum hagvexti, lífhagkerfinu þar með tölðu.

Að tryggja framboð á hæfu starfsfólki og aðgengi að fjármagni

Hvað viðvíkur stað- og svæðisbundnum vinnumörkuðum er tryggt framboð á hæfu starfsfólki eitt af brýnustu málum fyrir byggðaðróun á Norðurlöndum. Bæði til þess að geta viðhaldið og þróað þá starfsemi sem fyrir er, en einnig til að byggja upp nýja starfsemi á sviðum á borð við stafvæðingu og grænan hagvöxt. Aðlögun innflytjenda á vinnumarkaði og það að finna þeim störf við hæfi er

einnig mikilvægt, svo og sveigjanleiki í fullorðinsfræðslu.

Svæðisbundnar menntastofnanir eru þýðingarmiklar þegar kemur að þróun stað- og svæðisbundins nýsköpunarumhverfis. En jafnvel þó að góðar og nýskapandi hugmyndir séu til staðar kann aðgengi að áhættufjármagni að setja vissar skorður, einkum á strjálbýlum svæðum. Mikilvæg svæðisbundin áskorun felst í því að skapa forsendur fyrir aukinn hagvöxt með auknu samstarfi aðila á sviði rannsókna og nýsköpunar, einka- og ríkisrekinnar fyrirtækja og fyrirtækja sem útvega áhættufjármagn.

Svæðisbundin stefnumörkun fyrir sjálfbæran hagvöxt

Skilvirkari tengsl milli lands-, svæðis- og staðbundinna stefna hafa mikið verið rædd á sviði byggðastefnu í norrænu löndunum. Stefnumörkun um þróun byggða miðar að því að þróa viðkomandi svæði út frá styrkleikum hvers og eins. Líkt og fram hefur komið er snjöll sérhæfing, sem ESB hefur beitt sér fyrir, mikilvæg í þessu sambandi. Eins og er skortir yfirsýn yfir það hvernig norræn svæði aðlagð og beita slíkum hugtökum í sinni stefnumörkun, og það hvernig eftirfylgni og mati er háttað. Að öllum líkindum eru mikil sóknarfæri á þessu sviði hvað snertir sameiginlegan lærdóm og samanburð.

Metnaður er fyrir því að líta sérstaklega til norðurslóða til að finna tengingar við fyrri verkefni um þróun svæðisbundinna áætlana fyrir snjalla sérhæfingu í nokkrum

sveitarfélögum á norðurslóðum, auk þeirra framtíðargreininga á sóknarfærum og viðfangsefnum vegna sjálfbærrar þróunar á

norðurslóðum sem gerðar hafa verið innan ramma fyrri samstarfsáætlunar á sviði byggðastefnu.

MARKMIÐ STARFSINS Á AÐGERÐASVIÐI 2

Markmið aðgerðasviðsins er að stuðla að stefnuþróun og nýjum lausnum á þeim viðfangsefnum sem löndin standa frammi fyrir á áherslusviði um nýskapandi og þanþolin svæði. Verkefnum og starfsemi er ætlað að:

- leggja til reynslu, dæmi, tölfraði og niðurstöður sem skipta máli fyrir stefnumörkun til að örva og þróa nýskapandi svæðisbundin hagkerfi á öllum stefnustigum – ekki síst á sviðum græns og blás hagkerfis.
- styðja við og örva svæðisbundna aðila svo að þeir fái fullnýtt möguleika sína til nýsköpunar og sjálfbærrar þróunar.
- varpa ljósi á og greina þau viðfangsefni og hindranir sem norrænu löndin standa frammi fyrir þegar kemur að eflingu nýskapandi og þanþolinnna svæða, græns hagvaxtar og snjallrar sérhæfingar, og benda á áætlanir og lausnir hvar sem því verður við komið.

Þess er vænst að ráðist verði í aðgerðir á hverju forgangssviði út frá ofangreindum markmiðum, þ.e.: grænum hagvexti, bláum hagvexti, lífhagkerfinu, snjalldreifikerfum fyrir orku, tryggju framboði á hæfu starfsfólki, tryggju aðgengi að fjármagni og svæðisbundnum áætlunum fyrir sjálfbæran hagvöxt. Þessar aðgerðir og starfsemi eiga að skila niðurstöðum og lærdómi sem norrænir aðilar geta nýtt í stefnuþróun sinni. Stefnu aðgerðanna og sértæk markmið þeirra á að semja og kveða skýrt á um innan ramma áætlunar starfshópsins.

Markhóparnir eru lands-, svæðis- og staðbundin yfirvöld, auk aðila og stofnana sem fara með málefni byggðastefnu, nýsköpunar og og þróunar atvinnulífs í norrænu löndunum. Tryggja á áhrifaríka þekkingarmiðlun með því að skilgreina markhópa afdráttarlaust í starfsáætlun starfshópsins, gera skýra samskiptaáætlun og viðhalda virkum samskiptum hópsins við markhópana.

MYND: SCANPIX.DK

Aðgerðasvið 3: Sjálfbærar borgir og borgarþróun

Umskipti til borga sem ekki eru eins viðkvæmar, umhverfisvænna samgöngukerfa og staðbundinna orkulausna eru mikilvæg þróunarverkefni fyrir öll norræn svæði og fyrir sjálfbæra þróun stórborganna. Á sviði byggðastefnu eru málefni búsetu, samgangna og orkukerfa/ loftslagsaðlögunar í forgangi. Norrænu ríkin auk Álandseyja, Færeyja og Grænlands glíma að miklu leyti við svipuð viðfangsefni hvað snertir áhrif þéttbýlisvæðingar á borgir, jafnt stórborgir sem litlar og meðalstórar borgir. Þessi viðfangsefni snúa að því að stuðla að snjöllum vexti og byggja upp nýjar borgir án mikilla umhverfisáhrifa, sporna gegn aðskilnaði, skapa aðlaðandi umhverfi fyrir alla og nýta möguleika stafvæðingarinnar til að þróa snjallar borgir, auk þess að brúa bilið milli borganna og dreifbýlisins í kringum þær. Mikilvægt er að norrænar borgir séu aðlaðandi, skilvirkar og öruggar fyrir alla. Þéttbýlisþróun norrænu landanna hefur verið með svipuðu móti gegnum tíðina og skipulags- og stjórnkerfi þeirra eru lík um margt. Jafnframt er nægilega margt ólíkt, bæði í löndunum innbyrðis og á milli þeirra, til þess að þau geti lært sitt hvað af þeirri þróun sem á sér stað á borgarsvæðum. Áhugavert verður fyrir aðgerðasviðið að fylgjast með framgangi verkefnisins „Nordic Built Cities“, þar sem áhersla er lögð á

sjálfbæra byggingastarfsemi, arkitektúr og borgarþróun, ekki síst hvað varðar útflutning hugmynda og hugtaka sem hægt er að þróa enn frekar innan ramma skipulagsmála og sjálfbærrar borgarþróunar.

FORGANGSATRIÐI INNAN RAMMA SAMSTARFSÁÆTLUNARINNAR

Félagsleg sjálfbærni og jafnrétti

Tvö helstu viðfangsefnin sem snúa að því að skapa aðlaðandi og sjálfbærar borgir á Norðurlöndum eru félagsleg sjálfbærni og fólksflutningar til landanna. Félagsleg samheldni á Norðurlöndum og sá samfélagssamningur sem þar er í gildi styrkja alþjóðlega samkeppnisstöðu Norðurlanda, en þessir þættir eru nú undir þrýstingi aukins aðskilnaðar og mikillar félags- og hagfræðilegrar dreifingar, ekki síst á borgarsvæðum. Mikilvægt er að rýna í afleiðingar fólksflutninga til borganna hvað varðar aðskilnað, búsetu og staðsetningu, og þróa framkvæmdaáætlanir og aðgerðir tengdar lífsgæðum, lýðheilsu og réttinum til að vera í borgum og opinberu rými. Einkum þarf að greina félagslega sjálfbærni og jafnrétti í borgarskipulagi, og nýjar leiðir til þess að hafa áhrif á skipulagningu og borgarmyndun – ekki síst nú, þegar Norðurlönd verða æ fjölmenningarlegri.

Skipulagning samfélagsins

Spennan á milli þess sem er lögmætt og þess sem ber árangur, á milli rótgróinna lýðræðisferla og ferla sem eru skynsamlegir frá efnahagslegu sjónarmiði, er stórt viðfangsefni fyrir öll svæði Norðurlanda. Viðá ríkir húsnæðisskortur og miklar umhverfistengdar áskoranir eru til staðar. Um leið eru skipulagsmálin ansi dreifð og sums staðar er helsta viðfangsefnið það hvernig eigi að haga skipulagi í strjálbýli og hvað eigi til dæmis að gera við auðar byggingar. Í norrænu samhengi er áhugavert að skoða þýðingu tækninnar fyrir þessa þróun, svo sem þau tækifæri sem tengjast stafvæðingu skipulagsferla og notkun samfélagsmiðla og „stórgagna“ við skipulagningu samfélagsins, og einnig þau viðfangsefni sem þetta mun hafa í för með sér. Tengsl þróunarstarfs sem byggir á byggðastefnu og alhliða skipulags sveitarfélaga eru einnig þýðingarmikil í þessu samhengi, ekki síst með hliðsjón af „láréttni viddinni“ sem talað er um í kaflanum „Lárétt sjónarmið“ og snýst um yfirstandandi umbætur innan sveitarfélaga og svæða.

Eiginleikar borga í litlum og meðalstórum borgum, auk tengslanna milli borgar og lands

Svokallaðir „eiginleikar borga“ snerta ekki aðeins stórborgir heldur einnig litlar og meðalstórar borgir, þar sem gjarnan er litið til ríkjandi fyrirmynda um þétt borgarumhverfi. Áhugaverð viðfangsefni

hvað varðar bæði verkferla og þekkingu snúa að því hvernig hægt er að vinna með þéttbýlisstefnu og þróa aðlaðandi borgarumhverfi í litlum og meðalstórum borgum. Þétt borgarumhverfi gerir það kleift að þróa umhverfisvænni samgöngukerfi og staðbundnar orkulausnir, sem verður spennandi að fylgjast með innan aðgerðasviðsins. Tengsl borgar og lands, svo og strjálbýlla og þéttbýlla svæða, breytast samfara þéttingu byggðar. Ennfremur gerir samspil tækniþróunar og menningar- og efnahagslegrar hnattvæðingar þessi tengsl flóknari en ella. Í þessu samhengi þurfum við einnig að spyrja grundvallarspurninga um tengslin milli borgar og lands á mismunandi þéttbýlissvæðum og um samlegðaráhrif svæða og víxlverkandi áhrif þeirra, til þess að geta síðan byggt upp snjallt og skilvirkt samstarf.

Borgir norðurslóða vaxa og þróast

Hinar vaxandi borgir norðurslóða eru áhugavert áherslusvið fyrir áframhaldandi vinnu með sjálfbærar borgir. Margar af borgum norðurslóða standa frammi fyrir miklum breytingum og hafa sýnt góð fordæmi á breytingaskeiðinu og áhugaverð ferli í borgarþróun.

MARKMIÐ STARFSINS Á AÐGERÐASVIÐI 3

Markmið aðgerðasviðsins er að stuðla að stefnuþróun og leggja til nýjar lausnir á þeim viðfangsefnum sem löndin standa frammi fyrir hvað snertir sjálfbæra borgarþróun. Verkefnum og starfsemi er ætlað að:

- leggja til reynslu af og lausnir á þeim vandamálum sem löndin standa frammi fyrir hvað snertir borgarþróun og í samskiptum borganna við aðra hluta stórborgarsvæða, svæða og landa.

- stuðla að því að skýra og greiða fyrir tengslum milli þróunarstarfs sem byggir á byggðastefnu og alhliða skipulags sveitarfélaga.

- örva samanburð og reynsluskipti milli norrænna svæða og borga hvað varðar markvissar aðgerðir og stefnu fyrir sjálfbæra borgarþróun í tengslum við aðskilnað og búsetu; loftslags-, umhverfis- og orkumál; aukin lífsgæði og lýðheilsu; réttinn til að vera í borgum og opinberu rými, auk aðkomu að skipulagningu.

Þess er vænst að ráðist verði í aðgerðir á hverju forgangssviði út frá ofangreindum markmiðum, þ.e.: félagslegri sjálfbærni og jafnrétti, skipulagningu samfélagsins, eiginleikum borga í litlum og meðalstórum borgum, auk borga á norðurslóðum sem eru í vexti og þróun. Þessar aðgerðir eiga að skila niðurstöðum og lærdómi sem hinir norrænu aðilar geta nýtt í sínu skipulagi og stefnumótun. Stefnu aðgerðanna og sértæk markmið þeirra á að semja og kveða skýrt á um innan ramma áætlunar starfshópsins.

Markhóparnir eru lands-, svæðis- og staðbundin yfirvöld, auk aðila og stofnana sem fara með málefni byggðastefnu og sjálfbærrar borgarþróunar í norrænu löndunum. Tryggja á áhrifaríka þekkingarmiðlun með því að skilgreina markhópa afdráttarlaust í starfsáætlun starfshópsins, gera skýra samskiptaáætlun og viðhalda virkum samskiptum hópsins við markhópana.

MYND: NORDEN.ORG / METTE MJØBERG TEGNANDER

Lárétt sjónarmið

Jafnrétti, sjálfbær þróun og virk þátttaka barna og ungmenna eru mikilvægir þættir í vörumerki Norðurlanda, sem hafa markað sér stöðu sem brautryðjendur á þessum sviðum. Í stefnumótandi skjölum á borð við *Gott líf á sjálfbærum Norðurlöndum*, auk *Börn og ungmenni á Norðurlöndum – Þverfagleg stefna Norrænu ráðherranefndarinnar 2016–2022*, er vakin athygli á tveimur þverlægum þemum sem einnig skal hafa til hliðsjónar í þessari samstarfsáætlun. Þar er átt við kjör og tækifæri *barna og ungmenna* auk *efnahags-, félags- og umhverfislegrar sjálfbærni* (hér getur norræna sjálfbærnivefgáttin GRO nýst við gerð verkferla vegna verkefna innan samstarfsáætlunarinnar). *Sjónarmið jafnréttis* skal samþætta í öllu starfi ráðherranefndarinnar, sem þýðir að taka skal þau til greina við framkvæmd samstarfsáætlunarinnar.

Aðlögun og lýðræðisþróun eru í dag grundvallarforsendur fyrir þróun byggða á Norðurlöndum og taka á tillit til þessara þátta á öllum þremur áherslusviðunum. Lýðfræðilegar áskoranir hafa áhrif á möguleika til þróunar dreifðra byggða, „snjalla“ stefnumótun svæða og það að tryggja framboð á hæfu vinnuafli, auk hagvaxtar borganna og skipulagslegra forsenda þeirra. Hér skal einnig taka mið af hinum þverfaglegu norrænu verkefnum sem ætlað er að stuðla að þróun í aðlögunarmálum.

Á svæðum *norðurslóða* eru oft sérstakar forsendur og viðfangsefni innan þeirra áherslusviða sem þessi samstarfsáætlun tekur til. Ákveðin málefni eru oft þau sömu og önnur svæði á Norðurlöndum standa frammi fyrir, en markast þó af loftslagi, strjálbýli, fjarlægð frá nágrannalöndum, menningu og þeim landfræðilegu ágreiningsmálum sem setja svip sinn á norðurslóðir. Mikilvægt er að öll áherslusviðin líti til norðurslóða og bregðist við þróun þar í verkefnum sínum og starfsemi.

Umbætur á vettvangi sveitarfélaga og svæða, sameiningar sveitarfélaga, nýjungar í stjórnun og skipulagi, dreifing ábyrgðar, samstarf milli borgarsvæða o.fl. eru ávallt mikilvægir málaflokkar fyrir norrænu löndin. Umbætur á vettvangi sveitarfélaga og svæða ganga ekki vandalaust fyrir sig og til mikils er að vinna með miðlun reynslu milli norrænu landanna og svæða þeirra á mismunandi stigum umbótastarfsins.

Framkvæmd samstarfsáætlunarinnar

Norrænni samstarfsáætlun á sviði byggðastefnu fyrir tímabilið 2017–2020 verður fyrst og fremst hrint í framkvæmd innan ramma þriggja starfshópa, en samkvæmt beiðni embættismannanefndarinnar um byggðastefnu og í nánú samstarfi við Nordregio mun hver þeirra sjá um framkvæmd eins áherslusviðs. Auk þess munu norrænar stofnanir sem koma að samstarfi á sviði byggðastefnu stuðla að framkvæmd áætlunarinnar.

Starfshópar á sviði byggðastefnu

Meginmarkmið starfshópanna er að stuðla að þekkingar- og reynslumiðlun milli aðila á sviði byggðastefnu í norrænu ríkjunum, Álandseyjum, Færeyjum og Grænlandi. Einnig eiga þeir að auka sýnileika norrænna sjónarmiða á hinu pólitíska sviði og sýna fram á gildi byggðastefnu fyrir sjálfbæra þróun og hagvöxt á Norðurlöndum. Starfshóparnir sem settir voru á fót til að greiða fyrir framkvæmd samstarfsáætlunarinnar

tengjast þeim aðgerðasviðum sem kynnt voru í upphafi. Nýta ber þekkingu og reynslu fyrri starfshópa á sviði norræns samstarfs um byggðastefnu í starfi hópanna. Hóparnir eru stofnaðir um eftirfarandi þemu:

1. *Sjálfbær þróun dreifðra byggða*
2. *Nýskapandi og þanþolin svæði*
3. *Sjálfbærar borgir og borgarþróun*

Tilgangur starfshópanna er að safna saman fulltrúum norrænna ríkja og svæða sem eru þýðingarmiklir fyrir og áhugasamir um hver sitt aðgerðasvið. Það er mikilvæg forsenda fyrir starfsemi starfshópanna að hún njóti öryggis og forgangs í öllum þeim norrænu löndum þar sem hún fer fram. Það eru fyrst og fremst fulltrúar norrænu ráðuneytanna sem eiga að tryggja að svo sé. Starfshóparnir geta verið mismunandi að gerð og haft mismunandi stefnu, allt eftir áherslusviðum. Þá kann samstarfið milli norrænu landanna og ýmissa samstarfsaðila að vera með ólíkum hætti innan mismunandi starfshópa. Ennfremur er mikilvægt að þau verkefni sem koma til framkvæmdar komi öllum norrænu ríkjum, Álandseyjum, Færeyjum og Grænlandi að gagni.

Starfshópunum er stýrt af fulltrúum norrænu landanna sem taka að sér að leiða og samhæfa starfsemi hvers hóps í samstarfi við önnur lönd og aðila sem koma að starfinu. Reynslan af síðustu samstarfsáætlun sýnir hve mikilvægt það er að öll norrænu löndin

komi að starfi hvers og eins starfshóps. Í ljósi þess markmiðs að starfsemi starfshópanna stuðli að norrænu notagildi og virðisauka og endurspegli pólitísk málefni byggðastefnu, ætti að stefna að því að áherslusviðin og starfshóparnir veki áhuga allra landanna.

Í ljósi reynslunnar af síðustu samstarfsáætlun á sviði byggðastefnu er þýðingarmikið að virkja aðila á svæðinu til þess að koma að framkvæmd áætlunarinnar með góðum fyrirvara og markvissum hætti.

Auk þeirra fulltrúa norrænu landanna og svæða þeirra sem koma beint að starfinu ætti einnig að virkja aðra mikilvæga aðila til að koma að starfsemi starfshópanna, með því markmiði að skapa þekkingu, mynda samstarfsnet og vinna úttektir. Þessir aðilar geta verið á vegum rannsóknarstofnana eða annarra norrænna fagsamfélaga, ráðgjafar- eða þekkingarstofnana.

Aðrir aðilar sem virkja ætti, ekki síst til að greiða fyrir útbreiðslu þekkingar og reynslu sem stuðlað geti að lærdómi, eru yfirvöld á viðkomandi sviðum í norrænu löndunum. Það myndi einnig stuðla að útbreiðslu þekkingar á starfseminni á sviði byggðastefnu á norrænum vettvangi. Þetta má til dæmis gera með því að nýta ráðgjafarhópa um ýmis verkefni eða virkja þessa aðila til greininga eða tillagna á sviði stefnumörkunar.

Með það að markmiði að skapa tækifæri til að fylgja eftir og meta starfsemi starfshópanna og framlag þeirra til framkvæmdar aðgerðasviðanna og hinna norrænu markmiða á sviði byggðastefnu 2017–2020, skal byrja á því að semja starfsáætlun fyrir starfshópana og aðgerðasviðin. Starfsáætlunin á að innihalda nánari útfærslu á markmiðum aðgerðasviðanna og stuðla þar með að skýrari forgangsriðun aðgerða innan ramma hvers aðgerðasviðs.

Starfsáætlunin á að innihalda fjárhagsáætlun, tímaáætlun og dagskrá fyrir hvert ár af starfsemi starfshópsins. Í starfsáætluninni verður tilgreint og því lýst hvernig þróa eigi samstarfið við t.d. NORA, landamæranefndirnar og aðra svæðisbundna aðila, auk yfirvalda í löndunum. Starfsáætlunin verður samin undir umsjón formanns starfshópsins á fyrstu stigum starfsins og verður hún staðfest og samþykkt af embættismannanefndinni um byggðastefnu (EK-R) að lokinni kynningu og umræðum á fundi nefndarinnar. Formaður starfshópsins skal skila árlegri skýrslu til norrænu ráðherranna á sviði byggðastefnu þar sem framvindu starfsins er lýst, og einnig leggja til, í tengslum við ráðherrafund, að minnsta kosti eitt málefni þar sem dýpka má starfið. Slík dýpkun starfsins á að byggja á grunni sem útlistaður er í rammanum fyrir starfsemi starfshópsins.

Nordregio gegnir lykilhlutverki þegar kemur að því að styðja við starf starfshópsins á tímabili áætlunarinnar, að hluta með þróðum stuðningi á vettvangi skrifstofunnar og að hluta með því að leggja til markvissa og stefnumótandi þekkingu. Þetta byggir á skýrri samfélagstengingu og dreifingu ábyrgðar í skipulagsferlinu, auk þess að gæði samstarfsins séu metin og tryggð með reglulegu millibili. Nordregio ber einnig meginábyrgð á því að upplýsa um og breiða út þá þekkingu og niðurstöður sem til verða innan starfshópanna, í nánú samstarfi við viðkomandi ráðuneyti og svæðisbundna aðila.

Með það að markmiði að samstarfsáætlunin geti greitt fyrir starfi norrænu landanna á vettvangi Evrópusamstarfs verður komið á fót starfshópi um samhæfingu við ESB. Starfshópurinn á að byggja á þeim tengslanetum ESB sem voru virk í tíð síðustu samstarfsáætlunar. Verkefni starfshópsins mun felast í því að stuðla að reynslu- og þekkingarmiðlun hvað snertir málefni ESB, auk þess að efla aðkomu norrænu landanna að evrópskum áætlunum, stefnum og sjóðum, s.s. stefnu ESB um málefni Eystrasaltsins, Interreg, byggðapróunarsjóðum o.s.frv.

Skipulag á fagsviðinu

Aðilar að norrænu samstarfi á sviði byggðastefnu eru ráðherranefndin um atvinnu-, orku- og byggðastefnu (MR-NER), embættismannanefndin um byggðastefnu (EK-R), skrifstofa Norrænu ráðherranefndarinnar, Nordregio, samstarf milli landamærasvæða á vettvangi landamæranefndanna og NORA, auk Vestnorræna sjóðsins.

Norræna ráðherranefndin um atvinnu-, orku- og byggðastefnu (MR-NER)

Ráðherranefndin um atvinnu-, orku- og byggðastefnu (MR-NER) fer með æðsta ákvörðunarvald í norrænu samstarfi á sviði byggðastefnu. Norrænu ráðherrarnir um byggðastefnu sitja í ráðherranefndinni, auk ráðherranna á sviði orku- og atvinnumála. Ráðherrarnir funda einu sinni til tvisvar á ári.

Ráðherranefndin tekur ákvarðanir um stefnu norræns samstarfs á sviði byggðamála. Fundir norrænu ráðherranna um byggðastefnu eru vettvangur áhugaverðra stjórnmálaumræðna, reynslumiðlunar og þróunar nýrra samstarfsleiða.

Norræna embættismannanefndin um byggðastefnu (EK-R)

Embættismannanefndin um byggðastefnu (EK-R) ber ábyrgð á efni og stjórnsýslu starfsins á sviði byggðastefnu, í nánu samstarfi við skrifstofu Norrænu

ráðherranefndarinnar. Löndin skiptast á að gegna formennsku í EK-R, til eins árs í senn. Formennskulandið hefur umsjón með starfi embættismannanefndarinnar. Embættismannanefndin er vettvangur þekkingar- og reynslumiðlunar, auk umræðna á jafningjagrundvelli sem stuðla að auknum tækifærum til stefnumótunar í löndunum. EK-R sér um eftirfylgni við framkvæmd samstarfsáætlunarinnar og tekur við niðurstöðum þess starfs sem fram fer innan ramma áætlunarinnar.

Skrifstofa Norrænu ráðherranefndarinnar

Skrifstofa Norrænu ráðherranefndarinnar hefur það verkefni að styðja norrænu löndin til þátttöku í samstarfi um byggðastefnu, fyrst og fremst með stjórnsýslulegum stuðningi við formennsku samstarfsins. Auk þess á skrifstofan að efla þverfaglegt samstarf milli sviða Norrænu ráðherranefndarinnar.

Nordregio – norræn þekkingarmiðstöð á sviði byggðaðróunar

Nordregio er ætlað að byggja undir samstarf Norrænu ráðherranefndarinnar á sviði byggðastefnu með því að styðja embættismannanefndina um byggðastefnu (EK-R) og ráðherranefndina um atvinnu-, orku- og byggðastefnu (MR-NER).

Nordregio á að sinna rannsóknnum, ráðgjöf og upplýsingagjöf á sviði byggðapróunar, skipulags og stefnumótunar og stuðla þannig að jafnri og sjálfbærri þróun á Norðurlöndum, þ.m.t. á norðurslóðum. Nordregio á að viðhalda og þróa hlutverk sitt sem leiðandi rannsóknastofnun í Evrópu á sviði byggðastefnu og taka áframhaldandi virkan þátt í evrópskum rannsóknáætlunum á borð við ESPON, Horizon 2020 og áætlunum Interreg á sviðinu. Nordregio á að skila gögnum og gera landshlutabundnar greiningar sem taka til allrar Evrópu, auk þess að framkvæma úttektir á mismunandi landsbundnum og evrópskum styrkjaáætlunum.

Nordregio er ætlað að vera norræn rannsókn-, ráðgjafar- og greiningarstofnun með rannsóknir á sviði stefnumótunar fyrir viðeigandi svið Norrænu ráðherranefndarinnar í brennidepli. Í hlutverki sínu sem vettvangur ráðgjafar og þekkingarmiðlunar og norrænn þekkingargrunnur um málefni byggðastefnu, á Nordregio að veita Norrænu ráðherranefndinni og landsbundnum, staðbundnum og svæðisbundnum yfirvöldum faglegan og áhrifaríkan stuðning. Nordregio á að viðhalda og þróa áfram tölfræðigrunn sinn og tilheyrandi kort, auk hins gagnvirka kortagrunns NordMap, fyrir greiningar á byggðapróun á Norðurlöndum.

Nordregio gegnir lykilhlutverki við framkvæmd samstarfsáætlunarinnar og á, í samstarfi við EK-R og starfshópa

hlutaðeigandi aðgerðasviða, að skipuleggja og hrinda í framkvæmd því sem þarf til þess að áætlunin verði að veruleika. Nordregio á að miðla þekkingu og árangri af framkvæmd samstarfsáætlunarinnar til viðeigandi markhópa gegnum upplýsingaveitur sínar og með þátttöku í viðeigandi svæðis- og landsbundnum tengslanetum, ráðstefnum og þingum.

Samstarf á landamærasvæðum

Samstarf yfir landamæri og stjórnsýsluhindranir hafa lengi verið í brennidepli í norrænu samstarfi. Norrænu löndin hafa langa reynslu af samstarfi milli landanna og hafa unnið ötullega að því að uppræta stjórnsýsluhindranir. Hin mikla reynsla af samstarfi á landamærasvæðum Norðurlanda, sem safnast hefur gegnum tíðina, hefur ekki síst lagt grunn að því að norrænu löndin eru talin brautryðjendur hvað varðar samstarf yfir landamæri í Evrópu. Gott dæmi um slíkt er vel heppnuð framkvæmd hinna norrænu Interreg-áætlana í löndunum. Markmið með aðkomu Norrænu ráðherranefndarinnar að samstarfi á landamærasvæðum eru að:

- Nýta sóknarfæri og uppræta þær hindranir sem landamæri skapa fyrir samheldni landamærasvæða.
- Efla þróun, nýsköpun og hagvöxt á norrænum landamærasvæðum.

Segja má að samstarf á landamærasvæðum Norðurlanda sé tvískipt, og að báðar hliðar eigi að stuðla að sömu meginmarkmiðum.

- Annars vegar er um að ræða landamæranefndirnar, sem starfa á landamærasvæðum milli Danmerkur, Finnlands, Noregs og Svíþjóðar.
- Hins vegar er norræna stofnunin NORA (Norræna Atlantshafssamstarfið), sem starfar í Færeyjum, á Grænlandi, Íslandi og í Norður- og Vestur-Noregi.

NORA og landamæranefndirnar eiga fyrst og fremst að efla samkeppnishæfni í atvinnulífi á landamærasvæðunum, greina og uppræta stjórnsýsluhindranir, þróa sjálfbærar og loftslagsvænar umhverfis- og orkulausnir og þróa mikilvæga innviði og samgöngur fyrir landamærasvæðin.

Landamæranefndirnar eru félagasamtök, skipuð stað- og svæðisbundnum aðilum sem starfa að því að efla þróun á landamærasvæðum Norðurlanda. Mikilvægt er að samstarfið fari fram í nánum tengslum við stað- og svæðisbundna aðila, en það hefur stuðlað að þróttmiklu starfi í stöðugri þróun. Norræna ráðherranefndin er einn af mörgum fjármögnunaraðilum landamærasamstarfsins og landamæranefndanna. Hið norræna fjármagn sem á þátt í því að fjármagna landamæranefndirnar skapar starfseminni mikilvægan vettvang.

Norrænu landamæranefndirnar eru, auk NORA, ómissandi þáttur í norrænu samstarfi yfir landamæri og ráðherranefndin um atvinnu-,

orku- og byggðastefnu hyggst áfram stuðla að landamærasamstarfi á Norðurlöndum. Með það fyrir augum að ná þeim markmiðum sem Norræna ráðherranefndin hefur sett fyrir landamærasamstarfið, stendur til að semja norræna stefnu á sviðinu innan ramma samstarfsáætlunarinnar 2017–2020. Stefnan á að stuðla að þróun starfs Norrænu ráðherranefndarinnar á landamærasvæðunum og skýra framlag landamæranefndanna til norræns samstarfs og framkvæmdar samstarfsáætlunarinnar. Í ljósi fjárveitinga ráðherranefndarinnar um atvinnu-, orku- og byggðastefnu til landamæranefndanna á að skila embættismannanefndinni um byggðastefnu árlegri skýrslu um starfsemi landamæranefndanna. Unnt er að þróa og tryggja skýrari tengingu milli framlags landamæranefndanna til starfsemi sviðsins og framkvæmdar samstarfsáætlunarinnar innan ramma norrænnar stefnu um landamærasvæði. Innan ramma stefnunnar skal einnig tryggja fyrirkomulag samstarfsins við embættismannanefndina um byggðastefnu, auk eftirfylgni og skýrslugjafar.

Norræna Atlantshafssamstarfið (NORA) er fjármagnað af Norrænu ráðherranefndinni og þeim norrænu löndum sem koma að starfseminni; Færeyjum, Grænlandi, Íslandi og Noregi. Starfsemi NORA fer fram í Norður-Atlantshafi og á norðurskautssvæðinu. Starfið tekur mið af stefnumótandi

áætlun fyrir tímabilið 2012–2016. Í starfseminni eru þróuð tengslanet og verkefni á vettvangi Norður-Atlantshafs og norðurslóða á sviðum sem eru stefnumótandi fyrir svæðið.

Stefna fyrir NORA verður mótuð innan ramma samstarfsáætlunarinnar. Í stefnu fyrir næsta tímabil, 2017–2020, á að taka mið af samstarfsáætluninni á sviði byggðastefnu, og hlutverk NORA og framlag til framkvæmdar samstarfsáætlunarinnar skal reifa og útfæra í þeirri stefnu. Þannig styrkist tengingin milli norræna samstarfsins um byggðastefnu og NORA. Einnig á að þróa fyrirkomulag samstarfsins við embættismannanefndina um byggðastefnu, auk eftirfylgni og skýrslugjafar, innan ramma stefnunnar.

Norræna ráðherranefndin telur einnig þörf á því að halda áfram að efla markvissa og stöðuga þekkingar- og reynslumiðlun milli norrænu landamæranefndanna og NORA, auk Nordregio. Þess er vænst að embættismannanefndin um byggðastefnu og skrifstofa Norrænu ráðherranefndarinnar muni leggja sitt af mörkum til að þetta verði að veruleika.

Vestnorræni sjóðurinn

Norræna ráðherranefndin hefur látið vinna úttekt á starfsemi og skipulagi Vestnorræna sjóðsins innan ramma samstarfsáætlunarinnar um byggðastefnu 2013–2016. Ennfremur mun ráðherranefndin fylgjast áfram með starfsemi sjóðsins, með sérstakri áherslu á það hvernig hann getur stutt við þróun í Færeyjum og á Grænlandi.

Þróuð samhæfing fagsviða í norrænu samstarfi

Þau viðfangsefni sem Norðurlönd standa frammi fyrir í dag kalla á samhæfðar lausnir og samstarf milli stjórnsýslustiga, en einnig samhæfingu þeirra stefnumótandi fagsviða sem hafa áhrif á þróun byggða. Ef norrænt samstarf um byggðastefnu á að geta stuðlað að norrænu notagildi og greitt fyrir markmiðum samstarfsáætlunarinnar um byggðastefnu, þarf að koma til aukið samstarf við önnur fagsvið sem sinna skyldum verkefnum á vettvangi norræns samstarfs.

Embættismannanefndin um byggða-stefnu ber, ásamt skrifstofu Norrænu ráðherranefndarinnar, ábyrgð á því að samstarf á milli fagsviða verði greint og framkvæmt innan ramma samstarfsáætlunarinnar. Forgangsöröðun þarf að eiga sér stað á vissum sviðum, á grundvelli áherslusviða samstarfsáætlunarinnar, en innan þeirra skal láta reyna á samstarfið og dýpka það. Dæmi um slíkt er samstarf á vettvangi samstarfsáætlunar Norðurlanda og norðurslóða, og þróað samstarf við embættismannanefndina um atvinnustefnu á sviði græns hagvaxtar og embættismannanefndina um fiskveiðar, fiskeldi, landbúnað, matvæli og skógrækt. Samstarf við embættismannanefndina um vinnumál getur einnig átt við innan ramma þess starfs sem snýr að því að tryggja framboð á hæfu starfsfólki.

Norræna ráðherranefndin
Ved Stranden 18
DK-1061 København K
www.norden.org

Norrænu ráðherrarnir á sviði byggðastefnu kynna hér með sameiginlega norræna samstarfsáætlun sem hefur það að markmiði að leggja grunn að þróaðri þekkingarmiðlun, leggja til góð dæmi um aðgerðir á pólitískum forgangssviðum og efla samstarf á sviði byggðastefnu á Norðurlöndum.

Norrænt samstarf á sviði byggðastefnu á sér langa sögu og þar gefast góð tækifæri til að öðlast þekkingu og skilning og grípa til sameiginlegra aðgerða. Samstarfið byggir á þeirri sýn að til þess að ná sameiginlegum árangri sem stuðli að sjálfbærri byggðapróun á Norðurlöndum sé afar mikilvægt að læra af reynslunni og leita lausna í sameiningu.